

spospostrzeżenia dostarczonego przez historię tekstów literackich, iż poszczególne społeczeństwa wytwarzają własne teksty, ideologie i koncepcje bez pozostawienia klucza do ich pełnego zrozumienia i prawidłowej interpretacji („une société produit ses textes, son idéologie, sa fiction, sans livrer la clef de leur connaissance”, s. 5). Klucza tego poszukuje badacz, w tym wypadku badacz tekstów literackich, za punkt wyjścia przyjmując założenie, że dzieło literackie, a w szczególności tekst powieściowy, jest w istocie rzeczy określonym zbiorem informacji w strukturze utworu oraz we wszystkich warstwach odpowiednio wyznakowanych. W każdym wypadku w grę wchodzi niejako potrójne uwarunkowanie dzieła: jego głębia znaczeniowa w najrozmaitszych relacjach, migotliwość składowa oraz walor komunikacyjny składników jego struktury i tekstu. Tak przeto u podstaw obszernego dzieła Grivela leżą trzy dyrektywy kształtujące: semantyka Greimasa, dialektyka w ujęciu Althussera oraz teoria informacji (Co do zespołu materiałowego: „Le corpus comprend le roman inédit publié à Paris en volume — abstraction faite de la littérature enfantine — durant les années 1870 — 1880...”)

Praca zawiera kilka zasadniczych działów: teorię tekstu (objet, project, clauses), sytuację narracyjną, funkcjonowanie narracji oraz kształtowanie narracji. W dziale pierwszym znajdujemy rozważania na temat powieści jako systemu (bases, état de réduction du texte, position du roman, la Série romanesque) oraz powieści jako tekstu (la textualité, l'intertextualité, la productivité textuelle). W dziale drugim autor bardzo szczegółowo przeanalizował historyczne uwarunkowania tekstu powieściowego, problematykę czasu (fabrication du temps du texte, l'effet de temporalisation), fikcjonalność aspektów miejsca i przestrzeni, koncepcje osobowości w obrębie tekstu, a wreszcie „autorytatywność” tekstu. W tym interesującym rozdziale o dużych walorach pragmatycznych, rozważono rolę i rangę narratora (prezentera) tekstu, artykulację narracyjną z jej niu-

ansami indywidualnymi oraz różnorodnie aspekty semiotyczne tytułów, praktycznie leżących jak gdyby „ponad” tekstem, lecz stanowiących jego wyraziste określniki i wyznaczniki.

Rozważania nad funkcjonowaniem układów narracyjnych prowadzą w dziedzinę, w której semiologia wypowiada się niejednokrotnie z pewną powściągliwością. W obecnej pracy autor dał szereg ujęć nowatorskich i wysoce oryginalnych, szczególnie w odniesieniu do powieściowych odmian gatunkowych, zjawisk aksjologicznych oraz kategorii prawdy i prawdziwości czy też swoistych form wyrazu (construction et destruction de la crise, conflit de fiction et fiction de conflit, le mime romanesque, la vérité dans le roman, le don d'ignorance — l'énigme, le suspense, le scandale...).

W części ostatniej, czwartej, rozważył autor szczególnie skomplikowane tekstowo zagadnienia, takie jak ideologiczna praktyka powieści, ujawnianie zawartości ideowych, klasowa wymowa tekstowego układu powieściowego, aspekty filozoficzne.

Obszerna, szczegółowa bibliografia oraz znakomicie opracowany indeks rzeczowy stanowią potrzebne uzupełnienie tego dzieła przygotowanego pod względem edytorskim nienagannie.

W badaniach nad teorią powieści kapitalna praca Charlesa Grivela zajmuje bardzo znaczące miejsce, a zawarte w niej stwierdzenia muszą być brane pod uwagę.

Jan Trzynadlowski, Wrocław

Klaus Dieter Seemann, DIE ALTRUSSISCHE WALLFAHRTSLITERATUR. Theorie und Geschichte eines literarischen Genres. Seria: Theorie und Geschichte der Literatur und der Schönen Künste. Texte und Abhandlungen, hrsg. von M. Imdahl, W. Iser, H. R. Jauss, W. Preisendanz, J. Strieder. W. Fink Verlag, München 1976, ss. 484.

Literatura genologiczna otrzymała nowe, szczególnie interesujące dzieło po-

święcone staroruskiej (rosyjskiej) „literaturze pielgrzymiej”, „pątniczej”. Chodzi tu o różnego rodzaju teksty prozą, czasem wierszowane, w których wysłuchiwać można kilka podstawowych cech wyróżniających. Cech tych poszukuje autor dążąc do możliwie wyczerpującego opisu gatunkowego – w obrębie takich form genologicznych, jak relacja, sprawozdanie, opis, dziennik, wspomnienie, posłanie, nauka, rozważanie, pamiętnik, rozmyślanie, nawet „historia cudowna” czy też zarys topograficzno-geograficzny.

Jak widać, ustalenie *genus proximum* literatury pątniczej nie jest sprawą prostą i musi uwzględniać kilka ważnych aspektów, wśród których krzyżowanie się gatunków i ich odmian gra niepoślednią rolę. Krzyżowanie to polega na mutacjach konstrukcyjnych, przenikaniu się struktur, analogizacji aspektów problemowych i rzeczowych, grach modalnych, scalaniu poszczególnych funkcji. Autor omawianej pracy zwraca uwagę na ujawnione w tym piśmiennictwie podstawowe cechy gatunkowe (*die Gattungsmerkmale des Wallfahrtsberichts*): przedmiotowo – relacje o świętych miejscach i relikwiach, dokumentacja opisywanych obiektów i spraw, właściwy dobór treści uznanych za godne szczególnej uwagi, wydobywanie elementów legendarnych i silne ich sfunkcjonalizowanie, zarysowanie właściwych dla danej relacji postaci ludzkich i bohaterów legendy. Tak ukształtowane całości odznaczają się własnym stylem charakterystycznym dla relacji, rozważania i hagiografii oraz własnym słownictwem, własną terminologią (słowa-klucze).

Autor pracy omawia szczegółowo cały szereg aspektów tej literatury natury pragmatycznej i socjologicznej, ponieważ piśmiennictwo to bezspornie było „literaturą stosowaną”. Pełniło ono funkcję często bardzo szczegółowych przewodników dla osób zamierzających odbyć dalekie pielgrzymki, było lekturą pouczającą dla osób świeckich oraz budującą (kontemplacyjną) dla duchownych i mnichów, było też ważnym dokumentem dla parających się polityką

czy dyplomacją (gdy chodziło o relacje z podróży do dalekich, obcych krajów).

Badaniami swymi Seemann objął bardzo rozległe okresy dziejów od XIII do pierwszej ćwierci XVIII wieku. Ciekawe, że wziął pod uwagę – jako materiał komparatystyczny – polski zbiór pamiętników z XVI w. (Wrocław 1965) opracowany przez S. Drewniaka i M. Kaczmarka i szereg pamiętników staropolskich, wśród których szczególnie wiele miejsca poświęcił *Peregrinacji albo pielgrzymowaniu do Ziemie Świętej* Mikołaja Krzysztofa Radziwiła „Sierotki”.

Bardzo obszerny jest rejestr autorów staroruskich, których dzieła poddano w tej pracy szczególnej analizie: Anatolij i Stiepan z Nowogrodu, Ignatij Smoleński, Diak Aleksander, Arsenij z Salonik, Wasilij Pozniakow, Trifon Korobiejkow, Danił Korsuński, Gabriel, Arsenij Suchanow, Makar, Andriej Ignatiew, Ippolit Wyszenski, Warlaam Lenickij, Matwiej Gawriłowicz Nieczajew, Sylwester i Nikodem.

Historyczny przegląd tej literatury ujawnił ciekawe zjawisko nasycania piśmiennictwa pątniczego zarówno wpływami ze strony dotychczasowego piśmiennictwa tego typu, własnego i obcego, jak literatury świeckiej. Ponadto, co również bardzo ważne dla omawianego gatunku piśmienniczego, utwory pielgrzymie w ciągu swych dziejów wykazywały tendencję do rosnącej liczby odmian oraz wysubtelniania wystroju literacko-artystycznego.

Szczegółowa, bardzo dokładna i precyzyjnie przygotowana bibliografia całej literatury pątniczej w dawnej Rosji oraz indeksy sprawiają, iż praca Klausa Seemanna będzie dobrze przyjęta zarówno przez teoretyków literatury, jak i ruscystów.

Jan Trzynałowski, Wrocław

Jan Trzynałowski, ROZWAŻANIA NAD SEMIOLOGIĄ POWIEŚCI (Réflexions sur la sémiologie du roman),